

Биљана Гојковић

ПРЕОБРАЋЕНИК

ОД ИСТОГ ПИСЦА

ВЕЛИКИ КНЕЗ

КЛЕТВЕНИК

Copyright © 2021, Биљана Гојковић
Copyright © овог издања 2021, ЛАГУНА

*Посвећено мојој мајци Јелени, мојој души и ослоњу,
мојем првом читаоцу и критичару, без чије подршке
никад не бих написала ову причу.*

Прво поглавље

НА СТУБУ СРАМА

Вести да је Захарије заробљен, а да је Бело побегао као гром су погодиле житеље Раса. Више од студеног ветра, следила их је чињеница да им се прошлост непрестано понављала. И раније су се крај Дринског града ломила братоубилачка копља. Ту је Мутимир заточио своју браћу, Петар савладао његове синове, Бран покушао да збаци Петра, а сад је Павле заробио Захарија. Запитали су се хоће ли и он завршити у бугарској тамници и тиме платити дедин грех, што је мимоишло његовог оца и стричеве. Многи су потајно прижељкивали његов долазак, и то не само зато што су очекивали да се успостављањем закона о наслеђивању поврати мир исцрпљеној земљи већ и зато што им је дозлогрдило Павлово осионо и разуздано понашање. Дознавши за његову победу, запитали су се није ли, упркос наследном праву, он прави и изабрани Мутимиров унук и наследник.

Гоњени радозналошћу да виде законитог наследника, али и скривеном људском потребом да посматрају туђу несрећу, упркос упорној леденој кишици, измилели су из

својих домова на улице да дочекају поворку са заробљеним Захаријем. Очекујући да га виде како води Павловог коња, разочарали су се кад су га угледали како јаше крај Часлава, на чијој су десној руци опазили повез. Убрзо су дознали да је кнез с војском прешао Дрину и кренуо у поход на побуњене жупане, док је рањеног Часлава и дугарског боритаркана Умара одредио да спроведу заробљеног Захарија у Рас. Иако је Умар наваљивао да Захарије уђе у град пешице и понижен како доликује заробљенику, Часлав, под изговором да је сам заслужан за његово заробљавање, то је одлучно одбио. Али упркос његовој љубазности а, по Умару, глупој болешћивости према рођаку, Захарије није показао нимало захвалности, а још мање занимања за тамо неког даљег сродника који је уз то одрастао међу дивљим Татарима. Сви су они, укључујући ту и Бела, који је обећао да ће га животом штитити, а онда га оставио, за њега били исти дивљаци и његови мучитељи.

И не слутећи да би везан и понижен изазвао сажаљење и бунт гомиле која га је тако ушушканог на седлу само бледо одмерила, Захарију се и овакав његов положај учинио довољно страшним. Опседнут сопственим очајањем, на које су још биле накалемљене студен и киша, све око њега учинило му се ружно и ништавно, почев од блатњавих улица, преко простих кућа до полудивљег народа који је тупо бленуо у њега као у вашарско чудо. Нигде није било ни широких добро поплочаних улица с портицима, ни водоскока и споменика, ни двораца и црквава, ни веселе вреве, као у Цариграду. Све је било сиромашно и суморно. Тек на великом подградском тргу, који је више личио на сеоско гувно, угледао

је утврђење, али тако мало и лоше грађено да је проклео самог себе што је живот обичног грађанина Цариграда мењао за положај кнеза те селендре. И бедемима опасан део града који се уздизао на брду Постоњу својим још ужим прљавим улицама, још збијенијим оронулим кућама, малим неугледним црквама и просто одевеним и намрштеним житељима оставио му је утисак још веће скучености и беде. Сам горњи град, иако позамашно утврђење, учинио му се као мрачно и злокобно место. Двориште је било разлокано, блатњаво и пуно барица, споредне зграде биле су попут страћара, а сам двор једва већи од цареве коњушнице.

Пажњу му је скренула гомила дворана начичканих на прозорима и радознало загледаних у њега. Чаславов поглед зауставио се на Вишеслави, која је, вероватно чувши вести, дошла из североисточне куле у улазно двориште и застала под прозорима одаје за дворанке. Од капуљаче јој није разазнао израз лица, али му се учинило да гледа право у њега. Уместо осећаја надмоћи због победе и свог удела у њој, обузео га је стид при помисли на онај сусрет с Белом, који је, упркос поразу, оним смелим скоком и пркосом задобио славу. Не само да није успео да докаже да је Белово јунаштво само плод Вишеславине маште већ је и сам остао запањен и задивљен његовом појавом, делима и подвигом. Имајући осећај да је она то прозирала, брзо је скренуо поглед на другу страну, па је наредио да се Захарије смести што је могуће удобније у једну од горњих одаја највеће одбрамбене куле која се мостом повезана с двором уздизала на западном крилу.

„Боље да се навикава на праву тамницу јер га цар неће држати у перинама крај ватрице“, успротивио се Умар.

„Имаће времена да се навикне и на горе услове од тамнице... Чека га путовање по најгорем времену и у твом друштву“, заједљиво је приметио Часлав.

„Нажалост, спровешћу га само до Средаца, где ће га преузети тарканова стража. Радо бих га гонио све до Преслава, али не смем одсуствовати из овог побуњеничког легла дуже него што је потребно.“

„Мислим да ће се Павле снаћи и без тебе“, подругљиво се осмехнуо Часлав. „А ту сам и ја.“

„Не знам зашто ми то не улива сигурност“, заједљиво је узвратио Умар.

Никада му се није допадао тај кнежевски син и дворски човек, уз то мешанац, не само због зависти према плавокрвнима и презира према дворанима већ и због његове повучености, коју је увек тумачио као надменост. Никада није успео да га увуче у неки дужи разговор и сазна шта мисли. Чаславову суздржаност доживљавао је као презир високородног господина према скоројевићу. Мислио је да је то због његове гордости што је син једног кнеза и унук једног од највећих бољара бугарског царства, али откако су дошли у Србију имао је осећај да је с тим презиром повезана и његова припадност српском роду. Већ два пута му се испречио на путу тобоже извршавајући наређења свог рођака кнеза Павла, али му се оба пута учинило да је заправо настојао да заштити овдашње житеље. Чак се успротивио његовој одмазди над властелом која се побунила против похода у Тракију. Због тога је и тражио да заједно с њим спроведе Захарија у Рас. Његовим заробљавањем престала је опасност од преврата, а није могао да важног заробљеника препусти овом на рођаке долећивом господичићу.

„Зашто имам утисак да ми се ти стално испречаваш на путу извршења царевих наређења“, уозбиљно се Умар.

„Не сећам се да ти је цар наредио да јуриш за сукњама и прогониш оне које ти измакну.“

„Да се ниси показао у Тракији и при заузећу Дринског града, кладио бих се да је ти је очева крв превагнула над мајчином и да си постао слаб на овдашњи живаљ.“

„А ја бих се, посматрајући твоје опхођење према њима, кладио да ме је цар послао у Србију да смирујем твоју преку нарав јер сила рађа силу.“

„Нека ти буде, али моји људи ће чувати заробљеника јер не верујем ни теби, а камоли њима“, бесно је просиктао Умар, па се окренуо својим људима.

„Штета што нису заробили и оног Травуњанина“, стојећи крај прозора одаје за дворанке, а опазивши Вишеславу под прозором, зажалила је Калина тако гласно да је њена примедба допрла до Вишеславе. „Али верујем да ће га господар ухватити у Врхбосни.“

Не издржавши, злурадо се упиљила у Вишеславу, која је није ни погледала.

„Најмилије ми је што је њена замисао пропала“, саопштила је Калина дворанкама око себе пошто се Вишеслава удаљила и љутећи се што је та уображеница не примећује. „Узалуд је упозорила Бело-Павла да не иде преко Дукље.“

„Откуд ти то?“, зачудила се једна дворанка. „Одакле ти помисао да га је она упозорила?“

„А ти мислиш да су све жене као ти, да пиље у вез и преслицу и црвене пред мушкима. Е, моја драга, ова ти се петља у државне послове и збори са мушкима као да им је равна. Умислила је да је као њена прабаба Мара

Вишеслава, а заправо је сва на мајку, која је хтела да се уда за кнеза Петра и постане кнегиња, па кад није успела, удала се за оног кнеза без кнежевине, њеног оца. Боље врабац у руци, но голуб на грани. И она је завела не само покојног Властимира већ и тог Травуњанина у нади да ће постати кнегиња. Свака би била срећна да се уда за мог девера Радиграда, који је син најмоћнијег велможе у кнежевини, али за њу је он незнатан јер она стреми ка престолу.“

„Али ако је упозорила Бело-Павла, то треба рећи господару“, приметила је дворанка.

„А ти мислиш да он то не зна? И њега је узела под своје.“

Дворанке су се запрепастиле, а онда одмахнуле главама у знак да не верују у то.

„То је немогуће“, закључила је једна од њих. „Они се не трпе.“

„Изиравају нетрпељивост пред нама да не бисмо посумњали“, изјавила је Калина, па је, видевши да јој дворанке и даље не верују, наставила: „Зар вам није сумњиво што он на њену дрскост одговара љубазношћу? Она га заправо мрзи, али га користи, а он је толико занет њоме да не види да од себе прави будалу. Па зар бих ја смела измишљати тако нешто?“

Овог пута дворанке су остале без речи. Многе од њих и саме љубоморне на лепоту и порекло хвостанске кнегињице, одлучиле су да Калинину причу прихвате као истину.

Те вечери, угледавши Вишеславу како одевена у своју црну хаљину улази у велику дворницу, запрепашћено су се упиљиле у њу. Дотле је само по кнежевом наређењу и у пратњи стражара долазила у главни двор и држала се

по страни као да их све презире, а сад се сама појавила, и то уздигнуте главе као да је кнегиња, а не заробљеница.

Вишеслави нису промакли њихови погледи, али, већ навикнута да је чудно гледају, запутила се двораном према Прехвали. Да јој Павле није забранио изласке из двора, отишла би до епископа и од њега све сазнала. Овако је морала да се изложи погледима тих додворица. Приближивши се једној скупини дворанки, ипак се изненадила када су јој све као по договору окренуле леђа. На тренутак се збунила, а онда је продужила према Прехвали. Пришавши јој, опазила је да је сва црвена као булка

„Изгледа да ми је нешто промакло“, изустила је, па пошто је Прехвала оборила поглед, запитала је: „Шта се то догађа?“

„Је ли истина да си умешана у ово са Захаријем?“, једва је промуцала Прехвала.

Вишеслава је изненађено погледала питајући се одакле јој то сазнање. Немајући разлога да било шта крије, а и не желећи да таји од те безазлене девојчице, која јој је била истински привржена, потврдила је. Прехвала ју је запрепашћено погледала.

„Али зашто? Како си смела...?“

„Никада нисам крила своје мишљење. Не видим зашто га не бих спровела у дело.“

„Прича се да кнез зна за то, али те није казнио зато што...“, стидећи се да изусте, застала је Прехвала.

„Зато што...?“

„Зато што сте ви... ти и он...“

„Зар ти верујеш у то?“, запрепашћено је запитала Вишеслава, на шта је Прехвала поново оборила поглед.

„Прехвала? Од кога си то чула?“

Прехвала је подигла поглед. Таман је хтела да проговори, кад је у дворану ушла кнегиња Анка, која се након мужевљевог одласка породила родивши девојчицу, али је остала угојена. Прехвала се упиљила у Калину, која је наишла иза ње.

„Јесам ли се нечим замерила твојој снаји?“ , схвативши одакле долазе приче, запитала је Вишеслава.

Прехвала је слегла раменима. Тада је у дворану ушао Часлав у пратњи неколико војних старешина. Девојке су опазиле да је убледео и омршао, и да му је десна рука повијена. Знајући га као нежноликог младића сањарског погледа, вечито ћутљивог и ненаметљивог, изненадиле су се када су опазиле да су му црте лица постале дубље и грубље, да му је поглед оштар и продоран као код свих чланова његове породице, а ход сигурнији и одсечнији. Чинило се као да је у том походу проживео неко искушење и додатно сазрео. У дворани су га први пут заиста приметили, сетили се чији је син и унук, па су чак нашли да, упркос извесним татарским цртама наслеђеним од мајке, личи на оца, јуначног и несрећног Клонимира, чија је судбина као ниједна друга у тој породици изазивала сажаљење и распаљивала машту.

По природи затворен и ненавикнут да буде у средишту пажње, Часлав би се вероватно збунио да му се ти дворски наступи нису учинили ништавни у односу на искушења и опасности које је проживео у дринском граду Међуречју. Пошто је известио кнегињу да јој је муж жив и здрав и да је пошао у Врхбосну, присутни су га сколили питањима како им је Бело-Павле умакао.

„Скочио је са бедема у Дрину.“

Присутни су се пренерозили и задивили. Часлав је против воље погледао у Вишеславу и на њеном лицу

опазио је одушевљење које је поново распалило његову љутњу.

„Баш како и доликује једном пустолову“, изјавио је. „Са шачицом људи намеравао је да отме престо. Никада не би дошао до Међуречја да није било издаје неких жупана. На то је и рачунао јер с ромејском помоћи не би освојио ни село, а не кнежевину. Ти Ромеји не могу сачувати ни своју државу, а камоли отимати туђу. Њихова моћ се топи као снег у пролеће. Невоља је што неки међу нама прижељкују Захарија и ромејски јарам заборављајући да се још кнез Просигој борио против њих и да су они одговорни за раздор међу Србима и отцепљење Дукље и Захумља.“

„А шта знаш ти који ниси ни рођен, ни одрастао овде, већ међу Бугарима, којима и сам делимично припадаш?“, на опште запрепашћење иступила је Вишеслава. Својим речима изазвала је негодовање не само бугарских присталица већ и противника. Сви су били згранути дрскошћу те девојке, па макар била и кнегињица.

„Нека си из кнежевске породице, девојко, недопустиво је да као жена која није владарка узимаш реч пред оволиким скупом“, укорио ју је жупан Љутомир.

„А где је одрастао Захарије, кога ти заступаш?“, мирно је запитао Часлав руком му давши знак да га не брани. „Међу Ромејима! Он чак не зна ни реч српског језика. Ја сам одрастао у бугарској кнежевини, али сам по мајци северац, а моје окружење махом чине Срби из Македоније и Моравске. Док Ромеји намећу своје, Бугари, које толико мрзите, примили су ваш језик и вашу духовност. Међу њима је мало оних који су чисти Бугари. Већина има вашу крв. Ромеји су ти који су туђинци и наследници римске царевине која је столећима тлачила ваш народ, док су вам Бугари браћа.“

Часлав је заћутао осећајући како све у њему гори и дрхти од узбуђења што је коначно јавно изрекао свој став. Опазио је да га Вишеслава запрепашћено и нетремице гледа. Тргао га је жамор одобравања присутних.

„Изгледа да смо погрешно проценили тог момка“, тихо је приметио неко близу Вишеславе. „Ипак крв није вода.“

„И ми смо се запањили кад се пријавио да тајним пролазом уђе у Дрински град и отвори вратнице“, одвратио је други глас. „Благодарећи њему смо и заузели град.“

„Видим да је рањен.“

„Није на рану ни обратио пажњу док све није било готово.“

Усредсредивши се на њихов разговор, Вишеслава није ни приметила Калину, која је пришла Прехвали.

„Отац те зове“, тргнуо ју је тек њен глас.

Окрнула се и опазила њен презрив поглед који као да је хтео рећи да није друштво за њену заову. Приметивши ту нему поруку, Прехвала је тужно погледала у Вишеславу пре него што ју је снаја одвукла од ње и одвела оцу који је стајао поред кнегиње и Часлава.

„Њено понашање превазилази све границе пристојности“, Прехвала је зачула узбуђени глас кнегиње Анке. „Све и да пређем преко њеног ниподаштавајућег опхођења према мени зато што криви мог оца за несрећну судбину свог, зар јој то што је кћи хвостанског кнеза и рођака мога мужа даје за право да се овако дрско обраћа човеку који је по сродству и положају најближи мом мужу?“

„Залуд им збориш, господарице“, заједљиво је добацила Калина. „Они воле жене које им се противе. Да није тако, та би одавно била прогнана или затворена, а не би седела за господаревим столом у друштву жупанових кћери.“

„И ти спадаш у жене с предугим језиком, па те опет трпимо, и то не само на двору већ и унутар породице“, љутито јој је одвратио Љутомир.

„Макар не дижем буну на господара, драги свекре“, увређено је узвратила Калина. „Моје причање ником не шкоди.“

„Твоје причање је злурадо и заједљиво, а то је понекад много горе од увреде бачене у лице. И ако сам погрешно што сам кћерима допустио да се друже са Вишеславом, није твоје да ми то предочаваш, поготово што сам погрешно и кад сам Плену допустио да се ожени тобом.“

Поцрвеневши, Калина је увређено промуцала извињење, па се удаљила.

„Мислим да си прегруб према њој, жупане“, приметила је кнегиња Анка. „Јесте да је ниског порекла и пецкавог језика, али је мање зло од Вишеславе, коју си прижељкивао за свог млађег сина.“

„Нисам је прижељкивао ја, већ мој син. А кад сам старијем допустио да се ожени себарком, зашто млађем не бих допустио да се ожени кнегињицом? Очигледно немам среће са синовима. Толико их ишчекујемо, све им остављамо, а они иду странпутицом и пркосе нам. Не бих имао утехе да ми није кћери, посебно Прехвале. Сва је на покојну мајку, тиха, послушна...“

Изговарајући хвалоспеве својој кћери, Љутомир је погледао у Часлава. Посматрајући његов малопређашњи наступ, наједном је схватио да пред њим стоји следећи наследник престола. Захарије ће по свој прилици завршити у дугарској тамници. Будући да је кнегиња Анка родила кћер, уколико би кнез Павле погинуо под Врхбосном, следећи у наследном реду био је Часлав, а тек после њега била су браћа Хвалимировић, Чучимир и Бело. Та

помисао узбудила га је и васкрсла његову закопану наду да ће једног дана постати господарев таст. За разлику од Захарија и Павла, Часлав је био нежењен.

На своју жалост, приметио је да његове речи нису оставиле никакав утисак на духом одсутног Часлава и само су беспотребно постиделе и заруменеле његову тиху и послушну кћер. Убрзо му је кнегиња Анка отела младог престолонаследника одвевши га у своје одаје да види њену девојчицу.

„Чаславе, ја знам да си ти упућен у све, и то не само што Павле чини већ и што мисли“, у дечијој одаји Анка је открила прави разлог што га је довела. „Молим те, реци ми, има ли нечег између њега и... Вишеславе?“

„Одакле ти то?“, Часлав, који се дотле смешио над колевком, наједном се уозбиљио.

„Прича се...“

„Причају доконе дворанке.“

„Не, не, осећам да ту нешто има. Мене кори што га замарам својим причама док му Захарије ради о глави, а њој допушта не само да јавно заговара тог истог Захарија већ и да кује завере. Зар теби то није чудно?“

„Пас који лаје не уједа. Она је безопасни сањар. Павле је не узима за озбиљно.“

„И ти мислиш да сам ја глупа и да не видим како је гледа, како јој допушта оно због чега би друге обезглавио. Једино му се она сме противити. И што му се више противи, он је све више уздиже, док мене гура украј и ућуткује. И није она никакав сањар, већ безочница која не преза ни од чега да би се докопала моћи, исто као и њена мајка. Цео двор прича да је завела Теодориног сина и Павлимира Хвалимировића да би постала владарка као њена прабаба.“

Анкине ужасне оптужбе запрепастиле су Часлава. Сад му се помисао да је Вишеслава заљубљена у Бела учинила узвишеном у односу на тврдњу да заводи Павла да би се докопала моћи.

„То су измишљотине завидљиваца!“, узбуђено је изјавио. „Можеш је оптужити да је дрска и дивља, али да све чини из користи... Не! Истина је да је Павле слаб на њу, али то је све.“

„Изгледа да си и ти глуп кад верујеш да би он трпео толику дрскост једне жене, а да нема ништа с њом. И изгледа да уопште не познајеш жене кад верујеш да се једна недужна девојка може понашати тако слободно као она.“

Погођен њеним речима, Часлав је ћутке оборио поглед. У ум му се увукао црв сумње који је започео своје страшно роварење. Био је сасвим сигуран да се између Павла и Вишеславе није догодило ништа нечасно, али је streпео од Павлове све веће жеље за њом и Вишеславине жеље да своје отачаство ослободи бугарске власти. Шта ако она у неком тренутку попусти пред његовом жељом да би постигла свој циљ? Ипак, што му се сумња више увлачила у свест, то му је срце све више одбацивало оптужбе на њен рачун. И уместо да је својим оправдањем отклонио Анкин немир, њене тешке оптужбе нарушиле су његов мир.